

МИСЛИ ВОЙНАТА И АРМИЯТА

Илия Налбантов¹

Резюме

В синтез се представят проблемите на стратегическия мениджмънт при осъществяването на отбранителната политика на България. Разглеждат се въпроси по планирането на отбраната и начините за осъществяване на политиките за превъоръжаване в контекста на развитието на съвременните възгледи за воденето на военни действия и войната.

Ключови думи: отбрана; отбранителна политика; стратегически мениджмънт; война; превъоръжаване; управление на войските; управление на оръжията.

THINK OF WAR AND ARMED FORCES

Iliya Nalbantov, George C. Marshall club – Bulgaria ²

Abstract

A synthesis that presents the problems of strategic management in Bulgaria's defense policy. It discusses defense planning topics and how to implement rearmament policies in the context of developing modern perceptions of warfare and war.

Keywords: Defense; Defense Policy; Strategic Management; War; Rearmament; Military management.

„Точно както ядрените оръжия по принцип нямат никакво отношение към преследването на традиционните военни цели, като например „победата“, така и конвенционалните военни сили се характеризират в наши дни с ерозия на политическата полезност“³.

Тази мисъл на Гуин Дайър в книгата му „Войната“ (Дайър, 2005) вероятно черпи своите основания не само от резултатите като политически процес на военното противопоставяне през 20 век, а и от дефинираната от Умберто Еко характеристика на съвременната война като „паралелна интелективна“⁴ система“. (Еко,1999) Във военното противоборство стоящите една срещу друга страни нямат ясно очертана фронтова линия, около която да се развиват действията. По тази причина те са принудени да разполагат силите си в пространствата на всяка една от тях. А тези пространства вече имат повече от три измерения.

¹ Авторът е президент на Асоциация „Джордж С. Маршал клуб– България“. The author is the president of the “George C. Marshall club – Bulgaria” Association.

² The author is the president of the “George C. Marshall club – Bulgaria” Association.

³ Дайър, Гуин. Войната – смъртоносната игра на човечеството. София, 2005, с. 420. [Dayar, 2005]

⁴ Еко, Умберто. Пет морални есета. София, 1999, с. 17. [Eco, 1999]

Извлечените от анализите на опита и резултатите от войните през 20 и началото на 21 век теоретични постановки поставят пред политическите елити на обществата фундаменталния въпрос каква да бъде организацията на системата за защита от въздействието на трудно разпознаваем и в повечето случаи непредвидим противник? Противник, чиято основна цел вече не е да завладява територии, а да подчинява икономическата и финансовата система на модерната държава за постигане на своите преди всичко икономически цели. Продължаващите военни конфликти през второто десетилетие на 21 век са само потвърждение на тази констатация.

Въпросът каква система за военна защита или за отбрана е необходима на българското общество почти не съществува като обект на задълбочена системна дискусия. Една от основните причини за това отсъствие вероятно се поражда от отказа да се даде определителен (самоопределителен) отговор на същностните въпроси - за каква война се готви българското общество и за какво е готов или ще е готов да воюва българинът?

Простотата на тези въпроси разколебава решителността на онази част от политическия елит, която, по силата на обстоятелствата трябва да взема решения. Колебанието е породено и от текущата политическа практика, свързана с получаването на необходимия електорален процент на поредните избори. Практика, основана на моментните нагласи, които се моделират в общественото пространство по най-различни начини, negliжирайки принципа на устойчивост на респекта към държавността.

В резултат на това колебание се освобождава пространство за манипулативно управление на свързаните с отбраната обществени ресурси. Резултатът - полуразпад на системата за защита както от гледната точка на военна организираност, така също и от гледната точка на технологична адекватност. Тази практика при управлението на ресурсите за отбрана се „обосновава“ и с възприятия за войната, трайно установени и подплатени с исторически факти от военната ни история.

В този процес на обосноваване се смесват множество интереси, които търсят и намират относително лесна аргументация чрез съмнителната смесица от архаични, в повечето случаи фрагментарни възприятия, представени с модерната фразеология за войната. Вероятно чрез този колаж от същност и фразеология се намират основания, за да се моделира икономическа и финансова политика за отказ от системно технологично развитие на способностите на въоръжените сили и адекватна проактивност и ефикасност на отбраната на страната.

Отказът от търсене на отговори на въпросите какво да бъде технологичното качество на придобиваните отбранителни продукти и с какво те ще допринесат за икономическото развитие на обществото се запълва с темата за състоянието на армията и атрактивните от медийна гледна точка бъдещи проекти за нейната модернизация.

И все пак - за каква война се готви българското общество?

Няма да намерим пряк отговор на този въпрос в ръководните документи, организиращи системата за сигурност и отбрана. Причината не е в това, че тези документи не са качествени или пък са изостанали във времето. Напротив, те се актуализират и представят коректно посоката, в която следва да се развива вече структурираната система за сигурност и отбрана. Коренът на проблема може да се търси именно в конфликтната точка между интересите, свързани с текущата практика при управлението на отбранителните ресурси, и действителните потребности на отбранителната система на обществото.

За съжаление след изпълнението на „План 2004“⁵ в политическите дебати⁶ по повод на стратегическите прегледи на отбраната и въоръжените сили също не се предложи на

⁵ Постановление № 200 от 1999 г. на Министерския съвет.

⁶ През 1999 - 2001 г. Министерството на отбраната организира серия от кръгли маси, свързани с разработването на „План 2004“. Основните резултати от тези дебати бяха публикувани в сборник от статии,

българското общество актуален и приет с необходимото обществено съгласие отговори на тези въпроси. В хода на дебатите се избягваше „опасността“ различните гледни точки да се обединят около общото изискване за рационалност, което е присъщо за всеки политически акт. А „войната е не просто политически акт, но е и реален политически инструмент, продължение на политическия пазарлък, осъществен със същата цел, но с други средства“⁷.

По този начин се измести и фокусът на усилията за трансформацията на отбранителната ни система, които продължиха да бъдат ангажирани приоритетно с политическата търговия за освобождаване от отбранителни ресурси. Практика, наложена след приемането на Конституцията през 1991 год., прецизно ръководена от страстта за бърза печалба на политическите „търговци“. А търговците по функция не се занимават с идеи, които нямат моментно осребряване, още по малко да се занимават със сложния процес на трансформиране на тези ресурси в качествено нови отбранителни способности на страната.

Сам по себе си този факт показва, че не сме научили от собствения си горчив исторически опит, когато военните достижения по време на войните за национално обединение и Първата световна война се пропиляват заради частно егоистичните цели на отделни личности и определена прослойка от българската политическа класа, изповядваща ценностите на бързото забогатяване, а не на държавничеството. Явно този феномен дълбоко е вкоренен в политическата ни култура, за да продължаваме с практиката да предоставяме свобода на тези два фактора да налагат своите правила при изграждането на отбранителните способности на страната. Правила, които в крайна сметка ерозират идеята за държавност и държавничество в обществото ни. А в едно ерозирано общество се освобождават връзки, които дават свобода на други нации и новопоявили се политически и икономически актьори да се възползват от тази наша слабост за своите си цели и интереси.

Къде е „пробойната“, през която се допуска тази практика? В системата за управление на отбранителните ресурси не се прилага единен механизъм за синхронизиране на изискванията за целесъобразност, рационалност, ефективност и ефикасност. Специален анализ изисква дефинирането на субектите и начините за практически отказ за прилагане на тези изисквания. Тук само ще споменем неформалните взаимозависимости между политическата класа и икономическите оператори, обслужващи сектора сигурност, които поддържат странната смесица от западни и социнструменти за планиране. Към 2019 година в Министерството на отбраната се използват следните инструменти за планиране: програмен формат за бюджетиране за 6 годишен период, средносрочна бюджетна прогноза

където се представиха различни гледни точки. Изпълнението на „План 2004“ освободи от редовете на армията значителен офицерски състав и се създадоха предпоставки за деформиране на рационалността при формулирането на политическите решения. Ярък пример за тази опасност бе отказът от участие на много експерти с военен опит при обсъжданията на Политическата рамка на стратегическия преглед на отбраната от 2003 г., а висшето военно ръководство настоя този, по същество правителствен документ, да бъде разгледан и приет от Народното събрание. В следващите стратегически прегледи практиката за публикуване на дебатите беше отменена. Има още една малко изследвана причина. По време на дискусиите, свързани с политическата рамка на Прегледа от 2003-2004 г. (продължили само в Народното събрание повече от половин година), ясно се открие неразбирането за ролята и мястото на висшето ръководство на въоръжените сили. Произволно се смесваха архаичните представи, свързани с функцията на Генералния щаб като единна структура, която да предоставя военна експертиза на държавното ръководство, и в същото време да отговаря за прякото командване на армията. Този проблем продължава да се проявява и до ден днешен в интегрираното Министерство на отбраната, където административната субординация се смесва с отговорностите по командването на войските, в резултат на което се получава изкривяване на рационалността при осъществяването на текущите и перспективни политики, свързани с развитие на въоръжените сили. (Политическата рамка, приета с акт на Министерския съвет № 650/15.09.2003 г. и валидирана с решение на Народното събрание от 25.03.2004 г., обн., ДВ, бр. 27 от 1.04.2004 г. Народното събрание със свое решение на 21 юли 2004 г., обн., ДВ, бр. 68 от 3.08.2004 г., прие за сведение Доклада за резултатите от Стратегическия преглед на отбраната (РМС № 465/31.05.2004 г.), прие и Дългосрочна визия за развитие на войските и силите до 2015 г.)

⁷ Клаузевиц, Карл. За войната – стратегия и тактика на военните действия. С. 2009, с. 26. [Klauzevits, 2009]

за 3 год. период; единен финансов план за материално-техническо снабдяване, единен поименен списък за строителни обекти и строителни услуги и програмно управление на проекти в контролирана среда.

Действащата правно-нормативна база, формирала среда за администриране на процесите, е поставила в рамка възможността за прилагане на принципите на ефективност и ефикасност и предоставя твърде големи възможности за субективно интерпретиране на планиращия инструментариум. По този начин очакваният резултат за рационалност при осигуряването на публичното благо сигурност и отбрана се поставя в подчиненост на личностния интерес на мандатния политически оператор. Т.е. имаме дефрагментиране на резултатността, довеждаща до неспособност да се реализират дългосрочни програми за изграждане на устойчива отбранителна система на страната.

При тази дефрагментация, целенасочено или не, продължават опитите да се утвърждава в обществото ни внушението: „за какво ни е армия, за какво да харчим излишно пари, нали сме в НАТО, НАТО ще ни пази“. Именно за факторите, пасивно или активно ангажирани с дефрагментационните процеси, е много удобно да се пропуска втората част от изискването за членството - че ние сме НАТО и ние трябва да пазим първо себе си и заедно с това и другите в НАТО. В този контекст специално внимание следва да се обърне на ресурсното осигуряване на отбраната на страната.

При формирането на отбранителната политика и провеждането на националния процес по планиране на отбраната трябва ясно да бъдат определени изискванията към способностите, изградени във въоръжените сили. Необходимо е също така приоритетно да бъде поставено условието за придобиване на нови техника и въоръжение от държави и съвместно с държави, с които България членува в организациите НАТО и ЕС. Не на последно място е осигуряването на необходимите финансови ресурси при програмирането и бюджетирането.

Непоследователността при ресурсното осигуряване на отбранителна политика се вижда най-добре от отказа да се предоставят освободените при съкращаването на личния състав финансови ресурси за технологичното обновяване на способностите на армията и свързаното с него развитие на отбранителната индустрия. Най-красноречивият пример в това отношение е утвърждаването на концепцията⁸ за поддръжка на съществуващата съветска бойна техника, като в същото време не се инвестира в създаването на способности от отбранителната индустрия за нейното поддръжане и модернизирание. Резултатът е пълна зависимост за доставката на резервни части за тази техника от Русия, която в този период⁹ вече беше взела курс за военно противопоставяне на НАТО. Възприетият политически подход може да се нарече „възкресяване на съветски трупове“, защото огромната част от

⁸ За тази теза е необходимо задълбочено изследване. След като беше завършен Планът за организационното изграждане на армията през 2004 г. следваше да се пристъпи към освобождаването от излишъците от техника и въоръжение и боеприпаси. Оказа се че складовете са пълни с неизползвани ресурси и не е необходимо да се заделят средства за купуването на нови, високотехнологични бойни системи. Партньорството между НАТО и Русия не беше компрометирано и се разчиташе, че ще може да се осъществи поддръжката на съветските системи с руски доставки. Предприятията от Военнопромишления комплекс не получаваха поръчки от армията, а с придобитите в периода 2000 до 2008 година западни системи, предимно транспортни и учебно-бойни летателни апарати едва ли беше възможно да се постигне технологично развитие на бойните системи. Като пример за ефективност може да се посочи изграждането на системите за комуникация с НАТО. Но тези системи не бяха развити в пълен обем в рамките на системата за управление на войските, а изобщо липсва виждане за изграждане на интегрирани системи за управление на огъня на оръжията.

⁹ През 2008 година авторът е бил участник в експертни разговори между представители на ГЩ на ВС на Руската Федерация и военни експерти от НАТО. По време на тези разговори все по-ясно се виждаше политиката на Русия за дистанциране от сътрудничество с НАТО. Завършекът на този процес беше официално признат чрез обявяването на НАТО като противник на Русия в нейната военна доктрина приета с указ на Президента Медведев от 05.02.2010 г.

високоэффективните оръжейни системи бяха с изтекъл технологичен ресурс за бойно използване.

Резултатите от този политически курс имат мултиплициращ ефект за кумулативно торпилиране на отбранителните способности на страната да осъществява индустриално, технологично и научно поддържане и развитие на отбранителните системи, въоръжение, техника, екипировка и платформи. В крайна сметка се стигна до технологично изоставане, което не отговаря на обществените очаквания към отбранителната система. Това изоставане неминуемо провокира въпросът, който се артикулира в общественото пространство - дали средствата за отбрана не са излишен разход. Приетия в онзи момент политически курс ерозира обществената значимост на отбранителната система като инструмент за технологично развитие и икономически растеж на страната. През последните три години (2017 -2020) се правят опити, чрез няколко инвестиционни проекта ерозията да бъде преустановена, за да може да се постигне минимално необходимото технологично ниво на армията.

Тук е мястото да се спомене, че НАТО е това което имат и предоставят националните държави за колективната отбрана. Колкото по адекватни са способностите на националните държави, толкова по адекватен ще бъде и Алианса. Споделянето на отговорностите за колективната отбрана и сигурност на Северноатлантическия договор (НАТО) се основава на съвършено различна философия от тази на Варшавския договор или пък на ОНД. НАТО е основана на консенсусно споделяне на ценности, докато при Варшавския договор сателитите предоставят допълващи способности, съобразно и единствено по искане на „Центъра“.

НАТО е организация, при която решенията се вземат с консенсус и дори страна като Исландия, която няма въоръжени сили, има глас, равен на гласа на САЩ. И този демократичен принцип на вземане на решения е водещ в практиката на провежданата от НАТО политика. По тази причина единственият начин да се участва ангажирано със съответната тежест на политическата аргументация в политическия диалог при вземане на решения в НАТО е национална организираност за формирането и осъществяването на колективната политика за отбрана и сигурност. Т.е. това, което си декларира за принос или участие, да отговаря на изискванията и стандартите, които си приел заедно с другите страни-членки.

А тези изисквания и стандарти са обединени чрез различните планиращи документи и процеси в един общ механизъм за прилагане на изискванията за целесъобразност, рационалност, ефективност и ефикасност.

От друга страна членството в Европейския съюз предполага участие в прилагането на съществуващата Обща политика за сигурност и отбрана. Разбира се това е политика, която държавите членки развиват съвместно и съответно прилагат както на национално, така и на европейско ниво. Освен съществуващите Механизъм за развитие на военните способности и разработвания от държавите План за развитие на военните способности, през последните години бяха инициирани инициативи в областта на отбраната като Координиран годишен преглед на отбраната (CARD), Постоянно структурирано сътрудничество (PESCO) и Европейски фонд за отбрана (EDF). Целта на тези инициативи е създаване на основа за планиране и развитие на способностите в общата европейска рамка. Още повече, да се получи координация на инвестициите в отбраната от държавите и да се търсят възможности за сътрудничество, поемане на ангажименти със задължителен характер, осигуряване на финансова подкрепа и подпомагане на конкурентоспособността на европейската отбранителна промишленост.

На пръв поглед това е технологично-технически подход за решаване на комплексни политически въпроси не само в отбраната. За осъществяването му е необходима концентрация на интелектуален капацитет, който формулира решенията по конкретните

теми. Опитите да се осъществи такава концентрация срещат перфидната процедурна съпротива на политическите „търговци“, за които устойчивата печалба и дивиденди от разнообразието на доставяните на отбранителни продукти и услуги е основна цел.

Защо е необходимо да се прилага този механизъм? На първо място, за да продължи да се утвърждава отбранителната институция като стълб на държавността със способностите си не само да подпомага населението при кризи от невоенен характер, но и със способностите си да защитава самостоятелно и в коалиционен формат териториалната цялост и независимостта на страната. На второ място - способностите, които изгражда и поддържа отбранителната система, да са адекватни за използване в реално време и пространство, при всякакви обстоятелства, които изискват сила в процеса на постоянните политически „пазарлъци“ за отстояване на националните интереси. По този начин се формира и отстоява национална идентичност при конкурирането и противопоставянето, оперирайки в мрежовите пространства на паралелната интелективна система.

Видимата част от този механизъм са постигнатите нива на ефикасност и ефективност в действията на военните формирования. А тези действия се предопределят от степента на тяхната адекватна технологична въоръженост; нивото на компетентност на щабовете да планират в национален и коалиционен формат. Да планират: перспективни способности за действия в реално време при кризи и военно противопоставяне; адекватна подготвеност и осигуреност на военните формирования да изпълняват поставените им задачи както самостоятелно, така и съвместно с необходимото ниво на оперативна съвместимост.

Ключовият компонент, по който се определя способността за адекватни действия в дефинираната сложна и непредсказуема среда за сигурност, е подсистемата за управление на оръжията, като част от системата за управление на войските. Тази система е важна, защото новите технологии, използвани от армиите, правят отделния изстрел на каквато и да е система оръжие да бъде подвластен и/или да е тясно свързан с вземането на политически решения в реално време. Тези технологии променят фундамента на военната култура. От военните ръководители вече се изисква не само безпрекословно изпълнение, а нещо повече - отчитане на много други обществени, различни от военните, фактори за целесъобразност, преди даването на команда за натискането на спусъка.

Защо този компонент е ключов? Определя се от процеса на политически пазарлъци, който вече е системен и непрекъсваем. Т.е. от процеса на непрекъснато пряко или непряко политическо преговаряне и/или договаряне, при който страните винаги отчитат капацитета и ефикасността на военната сила. Можем само да се догаждаме за истинските крайни цели на тези пазарлъци, но във всички случаи една от тях е преформатирането на сферите на влияние и правилата за регулиране на световния ред в рамките на Организацията на обединените нации.

Темата за използване на механизмите на ООН за регулирането на световния ред е изключително тежка. Основните принципи на функционирането на тази организация са формулирани с установяването на основните центрове на тежест след Втората световна война. Седемдесет години по-късно тези центрове са променени, а вземането на решения се подчинява на остатъчните следвоенни рефлексии на петте страни, постоянни членки на СС към ООН. По този начин се изключва възможността за адекватност на регулирането на международните отношения.

В този контекст се освобождава пространство за комплексно използване на най-различни сили, предимно военни инструменти от националните държави. И, за да се постигне поддържането на адекватност на въоръжените сили към динамиката на политическата търговия в реално време, в качеството им на високоорганизирани системи пред въоръжените сили се поставят свършено нови изисквания.

Изисквания, свързани преди всичко със способността им да въздействат прецизно, с респектираща мощ, в реалното време на вземане на политическото решение за тяхното

използване. Това от своя страна предопределя комплексното прилагане на върховите технологии при осъществяването на оперативните и тактически действия на военните. И тук количеството на личен състав, техника и въоръжение не е от съществено значение. От гледна точка на воденето на класическата война, тезата за ефективността и ефикасността на съвременните оръжейни системи е развита от Гуин Даъйр¹⁰(2005), който отрича възможността за политическа ползност на конвенционалните военни сили. Всичко се определя от адекватността на качеството на военните способности на страните, осигурено с достатъчен интелектуален и технологичен резерв за поддръжка на неговата непрекъсваемост.

Конкретно, силовите структури трябва да притежават качества за отговор на всяко предизвикателство, което е невъзможно да се постигне без изградени способности на формиранията за бързо преконфигуриране и разполагане, ефективно бойно и логистично осигуряване в реално време.

По много причини тази свършено нова философия към изискванията на въоръжените сили на националната държава не намира достатъчно категорична почва за нейното утвърждаване в практиката. Основната от тях е формираната архаична представа на компетентност в по-голямата част от интелектуалния и експертен политико-военен „етаж“ на националните отбранителни организации. Тези представи особено трудно се превъзмогват в страните, намиращи се все още в процес на преход от тоталитарни към демократични принципи на управление. В тези общества, вкл. и българското, все още изискването за рационалност, ефективност и резултатност към управлението на публичните ресурси за отбраната се подчинява на изискването за усвояемост на финансовия ресурс, без оглед на технологичното ниво на придобиваните средства, а още по-малко в придобиването на средства, носители на перспективни технологии.

Примерите за такава практика в изграждането и развитието на отбранителните способности на България достатъчно нашироко са обговорени в публичното пространство. Въпреки това, на този етаж от експертизата, задължен да подпомогне както изпълнителната, така и законодателната власт с ясно определени възгледи, планове и програми за перспективното развитие на отбранителната система на страната, продължава да се утвърждава практиката за поддържане на това, което имаме, без да инвестираме в технологии, свързани именно с бойните способности или с качествата на отбранителната ни система. От направената констатация следва логичният въпрос - кои са причините да не се предоставят адекватни решения за перспективното развитие на армията, довели до 27 годишно забавяне на проектите за придобиване на бойни способности от нашите въоръжени сили. Забавяне, поставящо страната ни в позицията на ползвател на сигурност, което е сигурна гаранция за последваща зависимост и подчиненост на чужда воля и чужди интереси.

Този проблем изисква много по-задълбочен анализ, свързан със зависимостите вътре в посттоталитарните общества, каквото е българското. Твърде вероятно е тези зависимости да действат като спирачка на придобилите в западните образователни институции знания и опит ръководители и командири, чието кадрово развитие се компрометира заради ирационални процеси, дирижирани от фокусираните върху конюнктурата политически търговци.

Конюнктура, даваща преимущество на евтината, но с изтекъл технологичен ресурс техника и въоръжение, което неминуемо поражда технологичното изоставане¹¹ на

¹⁰ Даъйр, Гуин; „Войната“ С., 2005; стр. 419 – 420. [Dayar, 2005]

¹¹ Примери могат да бъдат дадени не само със съветските платформи, които са на въоръжение в армията. Такива имаме и с придобитите нови, но технологично изостанали като полевата комуникационно-информационна система в СВ, както и придобиването на фрегатите тип „Вилинген“ на политически приемлива цена.

способностите на въоръжените сили. А технологиите са водещият компонент за ефикасното използване на въоръжените сили в очертаващата се все по-сложна политика в международните отношения.

На това място трябва да се спомене и втори проблем - степента на способностите за трансфериране на отбранителни технологии в икономиката на страната. Това е сериозен културологичен проблем, намерил отражение дори в нормативната база, регулираща обществените отношения в сигурността и отбраната. Този културологичен проблем е получен от наследството на съветският модел на военизираната тоталитарна държава, в която всичко, свързано с отбраната, е секретно и то не може да се предоставя за граждански нужди. Но развитието на технологиите поставя на сериозно изпитание обратния въпрос - способни ли са военните експерти да възприемат граждански технологии за нуждите на отбраната? Намирането на отговор на този въпрос има пряко отношение към технологичното развитие не само на способностите на въоръжените сили, но на икономиката на страната.

В този смисъл началните три проекта¹² на модернизация (батальонна бойна група, боен самолет и боен кораб), поставят началото на всеобхватен процес на превъоръжаване на нашата армия, засягащ не само способностите на войсковите формирования, но и обществото ни. Придобиваните нови военни средства може би се разглеждат от политическите търговци единствено и само като „усвояване“ на пари. В този смисъл предизвикателство пред експертния политико-военен етаж на страната ни е как осъществяването на трите проекта ще предопредели по-нататъшното конфигуриране на останалите средства и системи, които също подлежат на смяна с нови.

Нека не си правим илюзията, че този подход ще бъде прилаган в условията на ресурсен комфорт. Това няма как да се случи поради много обстоятелства, но най-важното от тях е утвърденото политическо статукво при изготвянето на ежегодните бюджети, което не гарантира устойчивост на перспективното инвестиционно планиране за развитие на отбранителните способности на страната.

Това предварително условие следва да бъде осигурено със системна всеобхватна експертиза, не само за намирането на фрагментарни решения, свързани с технологичното развитие на отбранителната система. Крайно необходимо е формирането на политики, които да водят до перспективното технологично синхронизиране на всеки проект, за да се осигури минимално възможен разход за неговата поддръжка при експлоатацията му, както и технологична обвързаност на индустрията, не само на отбранителната, но и на гражданската.

Решение за този проблем може да се търси чрез концентрация на интелектуален капацитет от всички сектори на науката и индустрията. За да се постигне желаният икономически ефект за намаляване на разходите за поддръжка, както и за последващо технологично развитие на индустрията следва да се търсят отговори на множество въпроси, като предложеният списък засяга само най-неотложните от тях.

- Как ще се формира и осъществява политиката за универсализация на платформите, въоръжението и боеприпасите?
- По какъв начин придобиваните нови системи ще въздействат върху съпътстващия процес на възстановяване на способностите на съществуващите платформи и въоръжение?

¹² Проектите са приети с решения на Народното събрание. Актуализиран проект за инвестиционен разход „Придобиване на многофункционален модул на патрулен кораб за ВМС“ на 2 юли 2018 г. Проект за инвестиционен разход „Придобиване на основна бойна техника за изграждане на батальонни бойни групи от състава на механизирани бригади“ и на Актуализиран проект за инвестиционен разход „Придобиване на нов тип боен самолет“ на 08.06.2018 г.

- По какъв начин ще се постигне икономически ефект за намаляване на разходите за поддръжка на системите за управление на войските и системите за управление на оръжията в съществуващите домейни на бойното пространство - космос, въздух, земя, вода и под вода, включващи и системите за стратегическо разузнаване?

- Как ще се осъществява съвместното осигуряване на защитата на мрежите и гарантирана киберзащита и киберустойчивост, за да работят тези системи в режим 24/7?

Това са въпроси, които в синтезиран вид очертават предстоящите предизвикателства пред политико-военната експертиза в областта на отбраната. За тяхното преодоляване трябва да се развие по нов начин системата за научно¹³ осигуряване на развитието на отбранителните способности на страната.

Развитието на тази система сама по себе си е предизвикателство, защото тя следва да функционира като съставна част на интелектуалната поддръжка на цялостния процес на отбранително планиране. Възприетия след 2002 година „франкенщайновски“¹⁴ модел на отбранително планиране, при който отделните части от отбранителното тяло нямат отговорности за функционирането на общото, а съществуват, за да поддържат единствено собствената си административна жизненост, умело се използва за решаването на краткосрочни планове и задачи. Обикновено тези програми не се нуждаят от интелектуална поддръжка защото, в пазарлъците за дисперсиране на отбранителните ресурси, не е необходим системен научен подход. По тази причина никога не се заделя финансов ресурс и по този начин не се формира адекватни способности и потенциал за научното съпровождане на отбранителните програми и планове. Цялата експертиза се осъществява в рамките на административната компетентност.

Нека накратко да анализираме процеса на изработването на гласуваните от Народното събрание три проекта за инвестиции в отбраната. Приложен е фрагментираният локален подход за изработване и представяне на предложенията за превъоръжаване от всеки вид въоръжена сила. По същия начин се подхожда и от всеки род войска и специалност. Всички предлагат свои решения за придобиване на нова техника, които трудно могат да бъдат оспорвани от професионална гледна точка. Обикновено вариантите са един-два, но целта им е да осигурят с най-доброто своите потребности. При административното използване на различните планиращи процеси и документи превес винаги взема подходът, свързан с възможността за бързо изразходване на ограничения финансов ресурс. При това не само се пренебрегва, а и целенасочено се игнорира, възможността за комплексното прилагане на принципите, рационалност, универсализация и икономичност, което в крайна сметка има негативен ефект върху качеството на технологичните показатели на техниката и оръжията. А изискването технологичен резерв за развитие, изобщо се изключва.

Зад фрагментарното представяне на съществуващата практика в отбранителното планиране се крие много дълбок проблем, свързан с политическото въздействие върху административните процеси. Подвластни на остатъчните командно-административни рефлексии, не малка част от държавните служители са принудени да игнорират своята отговорност пред обществото и да делегират предписаната им в правилници и длъжностни характеристики компетентност на мандатните политически фактори. А мандатността,

¹³ Вече е приведена в действие платформата за финансиране на научните изследвания в областта на отбраната и сигурността. Въпросът за нейното динамизиране е решаващ, но се натъква на съществен проблем – фактора време за формирането на нова политическа култура, както и за изграждането на капацитет за изготвянето на проекти с практико-приложен характер.

¹⁴Будинова, Бисерка. Перспективи за внедряване на планиране, ориентирано към резултати и способности. Дисертация за присъждане на образователно-научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление“, 2019. [Budinova, 2019]

фокусирана върху предстоящия изборен процес, не се интересува от осъществяването на дългосрочни държавни политики, една от които е превъоръжаването на армията. Липсата на обществено съгласие за осъществяването на такива политики доведе до критичната точка на неадекватност на способностите на въоръжените ни сили, дефинирана като възможност да изпълняват конституционните си задължения „...но с ограничения“¹⁵. В доклада не се дава информация за рамките на тези ограничения.

Отсъствието на системен научен подход е основната причина отговорността за отбранителното планиране на министъра да бъде пришивана към дирекциите от специализираната администрация под формата на задачи за „подпомагане“. Поради вменената в закона¹⁶ отговорност на министъра като централен едноличен орган на изпълнителната власт със специална компетентност, в устройствените правилници на администрацията умело се избягва дефинирането на отговорности на специализираните структури за осъществяване на функциите на министъра при ръководството, координацията и контрола на цялостния процес на осъществяване на отбранителната политика и конкретно в отбранителното планиране. От една страна на министъра по закон са вменени функции/отговорности на едноличен орган на изпълнителната власт, а от друга са създадени структури, които да го подпомагат, без да са им дефинирани отговорности. Този административен модел персонално ангажира министъра с изпълнение на конкретни задачи и го лишава от възможността да осъществява перспективни политики в отбраната.

Констатациите и изводите от представеното ще бъдат само лозунги, ако не бъде предложен възможен модел за решение. Сам по себе си този модел е предизвикателство, защото трябва да преодолее дефицитите в административната култура, като се основава на поддържането на процеси, от които се очакват обществено значими резултати. Преодоляването на инерцията на мандатността в командно-административните практики също е огромно предизвикателство и пред политиците, администриращи дадените политики.

За да се преодолее тази инерция би могло да се възприеме следният подход.

1. За реализирането на политиката по универсализацията е необходимо в една обща библиотека да се събират проектите за инициране на инвестиционни разходи от всички възможни видове, родове и специални войски, без оглед на това колко струва всеки един от тях. На този етап остойностяването няма никакво значение.

2. Формиране и системно поддържане на комплексен експертен екип за оценка на адекватност на предложенията спрямо декларираните цели на способности с приоритет декларираните сили.

2.1. Като съпътстващ процес е необходимо да се разработи моделът на единната система за управление на войските и оръжията, който ще предопредели значителна част от основните изисквания към въоръжението и боеприпасите.

3. Определяне на възможните нива на универсализация в рамките на всички проекти и във всеки един от тях, този, който се явява функционално обединяващ.

3.1. Моделиране на възможности за индустриалната поддръжка. За осъществяването на този процес е необходима отделна база от данни за способностите на индустрията да осигурява поддръжката на жизнения цикъл на отбранителните продукти и на такива, свързани с отбраната.

3.2. Моделиране на възможности за технологичната поддръжка и развитие. За този процес е необходимо възприемането на интегриран подход за консолидиране на всички национални перспективни технологични и развойни центрове. Това е особен вид база от

¹⁵ https://www.mod.bg/bg/doc/drugi/20190424_Doklad_2018.pdf

¹⁶ Чл. 25, ал.1 от Закона за администрацията

данни, където се разчита и на интеграцията с перспективните развойни центрове в рамките на ЕС и страните-членки на НАТО.

4. На основата на резултатите от т. 2 и т. 3 се преразглеждат първоначалните проекти и се подготвя съответният проект за утвърждаване на разхода за него.

5. След натрупан опит при усвояването на новопридобитата техника се прави мониторинг и оценка за адекватност и се предприемат необходимите коригиращи действия.

Предложените стъпки следва да се отчитат при последващото развитие на правно-нормативните рамки, които да вменят отговорности на ръководителите и експертите от администрацията за очакваните крайни резултати при осъществяването на този модел.

Наложително е да не се пропускат възможностите, които предоставят многонационалните инициативи в НАТО и тези в областта на отбраната в ЕС за повишаване на военните способности на държавите членки чрез активно участие и използване на помощта, която предоставя Европейската агенция по отбрана.

Необходимо е да се промени начина по който администрацията осигурява изпълнението на отговорностите на министъра на отбраната по планирането. Текущата практика е въведена чрез формулировката „подпомагат“, чрез конкретни задачи. Необходимо е да се приложи подходът - административните структури да носят отговорността за разработването на предложенията за решения по съответната им компетентност, която да концентрира реален краен резултат.

БИБЛИОГРАФИЯ

Дайър, Г. Войната - смъртоносната игра на човечеството, издателство „Кръгозор“ 2005 г. [Dayar, G. Voynata - smartonosnata igra na chovechestvoto, izdatelstvo „Kragozor“ 2005 g.]

Еко, У. Пет морални есета, издателство „ЛИК“, 1999 г. [Eko, U. Pet moralni eseta, izdatelstvo „LIK“, 1999 g.]

Клаузевиц, К. За войната – стратегия и тактика на военните действия, изд. „Труд“ 2009 г. [Klauzevits, K. Za voynata – strategia i taktika na voennite deystvia, izd. „Trud“ 2009 g.]

Будинова, Б. Перспективи за внедряване на планиране, ориентирано към резултати и способности. Дисертация за присъждане на образователно-научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление“, 2019. [Budinova, B. Perspektivi za vnedryavane na planirane, orientirano kam rezultati i sposobnosti. Disertatsia za prisazhdane na obrazovatelno-nauchna stепен „doktor“ po nauchna spetsialnost „Ikonomika i upravlenie“, 2019]

Национална отбранителна стратегия –приета с Решение № 283 на Министерския съвет от 18 април 2016 г.

Актуализирана Стратегия за национална сигурност на Република България - приета с Решение на Народното събрание на 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

Thomas-Durell Young, Anatomy of Post-Communist European Defense Institutions – the Mirage of Military Modernity; Bloomsbury Academic 2017.

<https://www.eda.europa.eu/webzine/issue18/cover-story/coordinated-annual-review-on-defence-card>

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_595